

Kitünő példa számunkra a Rubakin iskolája, de mi magyarok még célszerűbben és gyakorlatiasabban oldhatnánk meg ezt a kérdést. Állítson föl a közoktatásügyi kormány az ország három jellegzetes magyar vidékén, például Sümeg, Szeged és Székelyudvarhely mellett egy-egy *falusi kísérleti könyvtárat*. Bizza ezeknek a vezetését három néprajzzal vagy tájnyelvészettel foglalkozó és lehetőleg a nép gazdasági életét is ismerő tanárra. Ezek aztán a ma legjobbnak vélt népkönyvtári anyag alapján tartsanak kísérleti fölolvadásokat. Beszéljék meg az emberekkel a fölolvastott szöveget mondatonként és igyekezzenek a hibákat kimutatni, a meg nem értett szavakat és szerkezeteket följegyezni. Igyekezzenek a néppel bizalmas barátságot kötve a könyvekre vonatkozó nézeteiket megismerni és kedvező alkalmakkor kísérletet tenni arra nézve is, hogy egy-egy értelmes falusi ember maga fogalmazzon meg vagy mondjon tollba valamely tárgyra vonatkozó részletet. Az ilyen kísérleti szövegek kitünő tanulságot szolgáltatnának a nép számára íróknak. A kísérletező népkönyvtárak időnkint helyet is cserélhetnének és az ország különböző részeiben gyűjtött tapasztalatokat egy központ irodalmi formában is összefoglalná és kiadná közokulásra. Mindezek alapján aztán megindulhatna egy mintaszerű népkönyvtár megrássa. Ha valamely tárgynak, pl. a méhészetnek vagy növénytermelésnek, vegytannak vagy földrajznak egy-egy kiváló tehetőségű tollforgatója akad, annak adjon a kormány alkalmat arra, hogy egy ilyen kísérleti népkönyvtár keretében legalább hónapokat töltsön el és az ott szerzett tapasztalatai alapján írhasa meg a nép számára a maga szakjának kézikönyvét.

Így ismerkedhetnének meg íróink a néppel. Így tehetnének szert lassankint igazán jó könyvekre. Így foglalná el a mai műnépieskedés helyét a természetes és világos egyszerűség, a németes agyonmagyarázás helyét a magyaros rövideg, a népvadító hőstörténetek helyét az okos ismertetés; az idegenből lopkodott hitvány ponyvairodalom helyébe pedig kedves, világos és magyaros észjárással szerkesztett eredeti népkönyvek sorakoznának a közművelődés szolgálatába.

(Nagyenyed.)

Szilády Zoltán.

IRODALOM.

Szelényi Ödön: A magyar evang. nevelés története a reformációtól napjainkig, különös tekintettel a középiskolákra.

A reformációi négy százados jubileumára. Pozsony, 1917, n 8° 280 lap. Ára 6 korona.

A nevelés története szellemi probléma és mint ilyen a művelődéstörténet körébe tartozik. Megoldásának egyetlen célhozvezető útja

a művelődéstörténeti módszer lehet. Vagyis a nevelés történetének megírásakor a nevelés mint szellemi áramlat tárgyalandó, melynek állandó változási — fejlődési és hanyatlási — fázisai vannak. Ilyen alapon egységes keretben sikerülne az evangélikus nevelés kérdését is megfejteni, annak folytonos hullámvázát összefüggő és áttekinthető képből érzékeltetni, anélkül, hogy bármely fontosabb mozzanat hátterbe szorulna vagy pedig hogy lényegtelen számadatok a tárgyalásmenetét túlságosan megterhelhetnék. A művelődéstörténeti módszer szükségességének a tudata azonban még nem hatotta át teljesen a magyar tudomány művelőit. Sokan vannak még mindig, akik más, kevésbé gyümölcsöző módszerrel próbálkoznak. Ezek közé tartozik Szelényi is, aki ahelyett, hogy az evangélikus nevelés összefüggő szellemi történetét adná, különböző szempontokból cikksorozatba oldja fel az általa fáradhatlan szorgalommal és buzgósággal összegyűjtött adatokat az evangélikus iskolák életéből. Innen van, hogy egy-egy jelenséget újra és újra kénytelen a különböző fejezetekben tárgyalni. (pl. Schedius tantervéről legalább négy különböző helyen szól), hogy folyton kénytelen már tárgyalt vagy tárgyalandó mozzanatokra hivatkozni, hogy egyes jelenségek részletesebb magyarázatát csak második vagy harmadik említésük alkalmával kapjuk, hogy a statisztikaszzerű tömegadatok és száraz felsorolások lapokra terjedően elnyomják a szellemet, és mindezt anélkül, hogy tiszta világos képet kapnánk az evangélikus iskolázás multjáról. Szelényi munkájának legnagyobb hibája, s ez egyedül módszerének tudható be, a külsőlegesen száraz adatok túlhalmozása a szellemi lényeg rovására. Mert ezek a külsőlegesen száraz adatok mind valami belső, szellemi magot rejtnek, ezek csak szimbólumok, amelyek a szellemi fejlődésben valamit jelentenek és melyeknek művelődési és kortörténelmi értékük van. A számok és adatok mögött a tudománynak ezt a történelmi értéket kell megkeresnie. Ezáltal válik a statisztika tudománnyá.

Szelényi műve 11 fejezetből áll: I. A reformáció hatása az iskolaügyre. II. Az ev. iskolák megszületése. A zsinatok iskolaügyi határozatai. III. Az ev. iskolák külső története. IV. Az ev. iskolák belső történetéből. V. Az iskolafokok elkülönülése. Az ev. népiskolák. VI. Ev. középiskolák. VII. Ev. főiskolák. VIII. Tanító- és tanárképzés. IX. Az ev. nőnevelés. X. Az iskolán kívüli nevelés. Internátusok. Ker. felebaráti intézetek. XI. Az evangélikusok nevelési-irodalmi munkássága. E fejezetek között nincs benső kapcsolat. Az evangélikus nevelésügynek ilyen szétszakadó fejezetekre való felosztása megakadályozza abban, hogy egyes alapvető fontosságú szempontokat kellő világításban előtérbe állítson. Nem mintha nem volna tudomása ezek horderejéről és jelentőségéről. Ellenkezőleg: ismételtelen szól róluk,

ismételten emlegeti őket, de sohasem oly hangsúllyal, hogy valódi értelmük a tárgyalásból kivehető volna. Különösen a befejező rész (Befejezés. További kutatások feladata. Az ev. iskolák történeti hivatása és jövője.) fényesen bizonyítja, mennyire tudatában van Szelényi a protestáns neveléstörténet sok fontos problémájának.

E méltatásunk keretében csak egynehány ilyen általános problémászerű szempontot óhajtunk kiemelni, amely a tudomány részéről még megfejtésre vár.

A pedagógiai áramlatok történetében igen fontos a külföldi befolyásolás kérdése. Evangélikus nevelésügyünk német hatás alatt indult fejlődésnek és későbbi alakulásában is a német pedagógiai áramlatok hatása alatt gyarapszik. A németországi pedagógiai irányok rövid vázolata beletartozik a magyarországi evangélikus iskolázás történetébe, annál is inkább, mert csak így lehet majd kellőképpen megérteni, miképp alakult a magyar protestáns nevelés ügye a német beszmeáramlatok hatása alatt. Szelényi sokszor ejt szót a német pedagógiai irányokról, de csak névleg, anélkül, hogy a befolyásolás folyamata maga érzékelhetővé válnék.

Másik ilyen körülmény, mely nélkül az evangélikus nevelés kérdése meg sem érthető, a nemzetiségi szempont. Különösen kiemelésre érdemes, hogy az evangélikus iskolák legnagyobbrészt nemzetiségi — német és tót — vidéken alakultak. Igaz, hogy eredetileg egységesen a latin volt a tanítás nyelve, de már a XVIII. század óta a latin nyelvű tanítás mellett az anyanyelv is kezd szerephez jutni, csakhamar pedig a német nyelv az evangélikus iskolákban túlsúlyba jut a többiek felett. A német nyelvnek ezt a terjedési és hódítási előnyomulását előleesen szem előtt kell tartani, hogy azután igazságosan értékelhessük azt a diadalutatót, melyet a magyar nyelv még evangélikus iskoláinkban is a XIX. századi felújulás óta megtett. Ennek megfelelően mint iskoláink szellemi haladásának külső fokmérőjét nemcsak a latin nyelvű tankönyveket kell figyelembe venni, hanem főképpen a német és magyar iskolakönyveket, amelyek mind változó korviszonyokra és így kulturális fejlődésre engednek következtetni.¹ És ezzel kapcsolatban *expressis verbis* ki kell emelnünk az evangélikus iskolák legnagyobb érdemét, melyet Szelényi is észrevesz, anélkül azonban, hogy fontosságának megfelelően eléggé hangsúlyozná. Az evangélikus iskolák és az evangélikus nevelésügy köti össze legszorosabban Magyarországot a német művelődéssel, és evangélikus iskoláink érdeme elsősorban,

¹ Eppen a tankönyvek vizsgálatából jutottak igen fontos művelődéstörténeti megállapításokhoz Bleyer Jakab (Gottsched hazánkban, 1909) és Thienemann Tivadar (Német és magyar nyelvújító törekvések, 1912, 16 ll.).

hogy a magyarságnak a német műveltséget csaknem három századon át közvetítették. A német szellemi mozgalmak a XVI. századtól kezdve egészen a XVIII. század közepéig evangélikus tanáraink és papjaink által jutnak be hozzánk, akik német egyetemeken töltötték tanulmányi idejüket. És még Mária Terézia uralkodása után is, amikor már Bécs vette át a Magyarország felé való művelődési közvetítés szerepét, evangélikus iskoláink fontos mellékösvény maradtak a német hatások átkerülésére. Abban különbözik ez iskoláknak a külfölddel való összeköttetése a többi felekezetek külföldi kapcsolataitól, hogy nem egyoldalúan vallásos megtermékenyülést hoznak magukkal, hanem hogy általánosabb szellemi érdeklődést tanusítanak és ennek következményeképpen tágkörű művelődési törekvést plántálnak át. A református ifjak ugyan messzebbre jutnak, mint az evangélikusok, de mind Hollandiából, mind Angliából, mind Svájcban alig hoznak magukkal egyebet, mint vallási eszméket. Az evangélikus ifjak a közeli Németországban maradnak és onnan sokoldalú műveltséget hoznak át. És itt ismét felötlük, mily fontos volt hazai közművelődésünkre, hogy evangélikus iskoláink éppen német vidékeken vertek leginkább gyökeret. Sem a németalföldi, sem az angol műveltség nem jelenthetett gazdagodást a magyar szellemi életben, amíg a nyelvi különbözőség teljesen elválasztotta tőle. A német műveltség viszont a magyarországi német evangélikus iskolák által a legszerencsésebben vált gyümölcsözővé a magyarság számára is. Ezt tartjuk mi az evangélikus iskolák legnagyobb érdemének, *ez volt ez iskolák történelmi hivatása, amelytől azonban a jelenben igen messze elkerültek.*

Amint a református iskolákkal való emez összehasonlítás is mutatja, lehetetlen az evangélikus iskolák történelmi fontosságát megállapítani, ha azokat teljes különállásban, nemcsak a korviszonyokból, hanem a mindenkor általános nevelésügyből is kiszakítva tárgyaljuk. Egyes szellemi jelenségek hordereje csak akkor ítélnél meg igazságosan, ha szembeállítjuk a korabeli másirányú hasonló jelenségekkel, az evangélikus nevelésügy történetétől okvetlen megkivánjuk az összehasonlítást a katolikus és református nevelésügyi mozgalmakkal. Ebből az összehasonlításból viszont ki fog tűnni az evangélikus iskoláknak különálló sajátosságos szellemi alakulata, amely az evangélikus nevelésügy történetében a legelső helyet követelné meg. Az evangélikus iskolák szellemi életét s nem az apró-cseprő külsőleges adatokat kellene a nevelésügy monografusainak főképpen felkutatniok. És ez nem is volna olyan lehetetlen feladat. A különböző korokból elég nagy számmal vannak forrásművek, amelyek alapján ez a feladat is megoldható volna. Így a XVIII. század végéről és a XIX. század elejéről Glatz Jakab és Bredetzky Sámuel Szelényitől is felhasznált művei igen jel-

lemző képét adják az akkori evangélikus nevelésügynek, amely kép a korabeli németországi folyóiratok tudósításaiból¹ kényelmesen kiégészíthető volna. Az evangélikus iskolaügy történetírója az evangélikus iskolák szellemi életének vizsgálata elől semmiképpen sem zárkózhatik el. És ebben a rajzban ismét jelentős helyet fog elfoglalni a nemzeti-ségi kérdés, a harc a magyarság és a pánszláv izgatás között, amely éppen evangélikus (tehát német vidékű) iskoláinkban az ifjúság életében oly meggyőződéses komolysággal lép fel.

Utoljára az evangélikus iskolák még egy érdemét akarjuk külön kiemelni. Az evangélikusok igen bölcsen mindig irtóztak az egyformásítástól. Fennállásuk óta állandó küzdelmet vívtak amaz elvük érdekében, hogy lehetetlen a legkülönbözőbb vidékek nevelését általános, egyformán kötelező normák szerint irányítani. A múltban az evangélikusok mindig tekintettel voltak a különböző vidékek szükségleteire: aszerint alakult a tanterv, a tannyelv, az órabeosztás, a szünidő, a tandíj stb. Nézetünk szerint azóta szűnt meg az evangélikus iskolák különálló hivatása a hazai művelődés történetében, amióta behódolt az állami egyformásításnak. Az állam sokkal gazdagabb segélyforrásokkal bír, hogysesem az evangélikus iskolák a teljes egyenlő tantervi követelmények mellett vele felvehetnék a versenyt. Legfőlegb célszerű meggondolásban és pedagógiai érzékben tehetnének túl rajta, azáltal, hogy mindenütt a legmegfelelőbb nevelési eljárást alkalmaznák. Ezt tették evangélikus iskoláink a múltban, ezért volt oly nagy jelentőségük a magyar közművelődés terén. Az államsegély elfogadásával ez a kulturális különhivatásuk sajnálatosan megszűnt.

Összegezőképpen a legnagyobb elismeréssel adózunk Szelényi nagy szorgalmának és alapos tájékozottságának, amellyel nemcsak a rejtett adatok óriási tömegét hozta napvilágra, de a protestáns nevelésügy történetének annyi problémáját is megérezte. Ha gazdag anyagból mégsem tudta végérvényesen megírni az evangélikus iskolák történetét, abban főképpen módszerének az elégtelensége az ok. Kivánatos volna, ha a protestáns neveléstörténetnek mennél több ilyen buzgó művelője akadna, hogy a munkafelosztás elve itt is érvényesülhetne, mert mindent mégsem végezhet el egy ember. *Weber Arthur.*

Mitrovics Gyula: Az egyéni nevelés főbb szempontjai. Debreczen, 1917, Hegedüs és Sándor, n 8°, 69 lap. Ára 3 kor.

Ez a munka az egyéni nevelést lélektani alapon építi fel s mint ilyen az elsőnk egyike irodalmunkban. Bár csak vázlatát adja tárgyá-

¹ Főképp a *Neuer Teutscher Merkur*nak Rumytól és Glatztól származó tudósításai gazdag adalékokat nyújthatnának.